

בעניין שניים מקרא ואחד תרגום / חיים ג'קטר

הגמרא בברכות דף ח. אומרת " אמר רב הונא בר יהודה אומר רב אמי לעולם ישלים אדם פרשיותיו עם הציבור שנים מקרא ואחד תרגום". המאמר יעסוק בעיקר בארבע שאלות:

א. מתי בדיוק חל חיוב זה.

ב. האופי של החיוב.

ג. הגדרת היקפו של החיוב.

ד. לקבוע מסמרות ביחס לחיוב קריאת התרגום.

א. מתי חל החיוב

ישנן חמש שיטות בנידון:

א. שיטת הרמב"ם:

"אף על פי שאדם שומע כל התורה כולה בכל שבת בציבור חייב לקרות לעצמו בכל שבוע ושבוע סדר של אותה שבת שניים מקרא ואחד תרגום" (הלכות תפילה פרק י"ג הלכה כ"ה)

ברור לרמב"ם לאדם במשך השבוע שבו קוראים אותה פרשה ללמוד "שנים מקרא ואחד תרגום". וכן מסכימים לתפיסה זו התוספות:

"נראה דכל השבוע מכיוון שמתחילין לקרות הפרשה דהיינו ממנחת השבת ואילך עד השבת הבאה נקראת עם הציבור". (על אתר ד"ה "ישלים")

אך יש בתוספות סטייה קלה מדברי הרמב"ם שהם מרחיבים החיוב למנחה של שבת הקודם.

ב. תלמידי רבנו יונה

"כלומר שקודם שיקראו הציבור הפרשה בבית הכנסת יקרא אותה בביתו בין בשבת עצמו בבקר בין בכל אותן אותו שבוע". (על אתר)

תלמידי רבנו יונה דורשים שישגמור שנים מקרא ואחד תרגום קודם שישמע קריאת התורה בשבת בבקר. ובתוספות שצוטט בקטע הקודם מובא שמצווה מן המובחר לגמור לימודים אלו קודם הסעודה.

ג. רי"א סובר שניתן בדיעבד להשלים חיוב שניים מקרא ואחד תרגום עד יום רביעי אחרי השבת בה נקראת הפרשה. בעקבות הגמרא בפסחים קו. האומרת שעד רביעי מוגדר כ"אחר שבת".

ד. רבנו שמחה מובא בהגהות מיימוניות שם בהלכות תפילה מרחיב את זמן התשלומים עד שמיני עצרת, ומבסס את שיטתו על המשך הגמרא בברכות:

"רב ביבי בר אביי סבר לאשלומינהו לפרשייתא דכולא שתא במעלי יומא דכפורי" (ח:)

יתר הראשונים שוללים תפיסה זו היות והגמרא מסיקה "ובלבד שלא יקדים ושלא יאחר אלא כל פרשתא בשבתא".

ה. שבלי הלקט בסימן ע"ה סובר שחייב להשלים שנים מקרא ואחד תרגום דווקא בשבת.

הסבר השיטות:

ניתן להבין חיוב שנים מקרא ואחד תרגום באחד משלש צורות:

א. הכנה לקריאת התורה

סביר להניח שתלמידי רבנו יונה סוברים שזהו שורש החיוב, מדרישתם לסיים שנים מקרא ואחד תרגום קודם שישמע קריאת התורה בבית הכנסת. חיוב כזה יתכן לאור הבנה מסוימת בקריאת התורה. הרמב"ם בהלכות תפילה (י"ב, ט) כותב:

"כיוון שהתחיל הקורא לקרות בתורה אסור לספר אפילו הלכה אלא הכל שומעין ושותקין ומשימים לבם למה שהוא קורא".

הרמב"ם מדגיש שאין זה מספיק שייזהר שלא יסיח דעתו בעת קריאת התורה, אלא שחייב להתרכז ולהתמקד בחומר הנקרא. הסיבה לכך היא שקריאת התורה באופייה היא קיום בלימוד תורה [1]. לכן יש לתלמידי רבנו יונה דרישה שיסיים לימוד שנים מקרא ואחד תרגום לפני קריאת התורה. באופן זה תהיה הפרשה מוכרת לשומע ויוכל להבין היטב את קריאת התורה. וכן תרומת הדשן בסימן כ"ג מעלה אפשרות כזו שישוד חיוב שנים מקרא ואחד תרגום הוא "כדי שיהא רגיל במה שהציבור קורין".

ב. הקבלה לקריאת התורה

כך ניתן להבין את שיטת הרמב"ם שוויתר אל דרישה זו של תלמידי רבנו יונה שיגמור לימודו לפני קריאת התורה בציבור. ייתכן ששיטת הרמב"ם היא שחיוב שנים מקרא ואחד תרגום אינו לצורך הבנה בשעת קריאת התורה, אלא הבנה יותר מורחבת בפרשה כללית. חז"ל רצו שכל אחד יקרא הפרשה בביתו במקביל לשמיעה בבית הכנסת גדי שייגיע להבנה יותר מעמיקה בפרשת השבוע. הרמב"ם אינו מגביל, מסיבה זו, את זמן לימודו לקודם קריאת התורה בציבור, אולם ריא"ז ורבינו שמחה הרחיבו את זמן קריאת התורה עוד יותר.

חברי נתנאל הלפגוט העיר את תשומת לבי לכך שספר החינוך כותב סברא זו בהקדמתו:

"חייבנו חכמינו זיכרונם לברכה לקרותו (כלומר, פרשת השבוע) כל אחד מישראל בביתו בכל שבוע ושבוע כמו שקורין אותו במקום הקבוץ. וזהו אמרם זיכרונם לברכה, לעולם ישלים אדם פרשיותיו עם הציבור, כדי שישכיל בדברים יותר בקרותו אותו בביתו".

ריא"ז – ברור שריא"ז מסכים עקרונית עם הרמב"ם שזהו חיוב מקביל לקריאת התורה בציבור, אלא שחולק על הרמב"ם בהגדרת שבוע ביחס לחיוב שנים מקרא ואחד תרגום. ריא"ז משתמש בהגדרה הפורמאלית של שבוע, שמיום רביעי והלאה נחשב כלפני שבת ועד יום רביעי הבא נקרא אחרי שבת כמבואר בפסחים דף קו. בהקשר של הבדלה וגיטין. לעומתו סובר הרמב"ם שאמת המידה של קריאת התורה בציבור היא המגדירה "שבוע" לעניין חיוב שנים מקרא ואחד תרגום. אם כן, במקביל לקריאת התורה הנקראת משבת לשבת תקנו שילמד שנים מקרא ואחד תרגום משבת לשבת.

רבינו שמחה – סביר להניח שאף הוא מסכים עקרונית עם הרמב"ם שהחיוב מקביל לקריאת התורה. ברם, הוא שולל תפיסה הדורשת הקבלה שבועית ודורש הקבלה שנתית. לכן ניתן להשלים הפרשות החסרות עד שמיני עצרת במקביל לציבור המסיימים קריאת התורה השנתית בשמיני עצרת.

"המצווה מן המובחר" בתוספות אצלנו שיש לסיים לימוד שנים מקרא ואחד תרגום קודם הסעודה אינה תפיסה עקרונית כנראה, אלא כמו שמבאר ה"אור זרוע":

"חייש דלמא אגב רוב סעודות שבת משתמיט ולא יגמור" (הלכות קריאת שמע סימן י"ב)

ג. עניינא דיומא

זוהי כנראה תפיסת "שבלי הלקט" המצמצם זמן לימוד שנים מקרא ואחד תרגום לשבת עצמה.

לגבי יום טוב מופיע בגמרא במגילה:

”תנו רבנן משה תיקן להם לישראל שיהו שואלין ודורשין בענייניו של יום, הלכות פסח בפסח, עצרת בעצרת והלכות חג בחג”. (לב.)

ניתן להרחיב חיוב זה גם לשבת [2], שפרשת השבוע מעניקה לשבת את אופייה של אותה פרשה. כל שבת מזוהה עם הפרשה הנקראת בה, השבת בה קוראים פרשת שמות אינה ”סתם” שבת אלא ”שבת פרשת שמות”. ייתכן שזהו היסוד לדרישה לקרוא שנים מקרא ואחד תרגום דווקא בשבת, שזהו לימוד ב”עניינא דיומא” של אותה שבת.

הסבר זה אינו הכרחי בדעת ”שבלי הלקט” שהרי ניתן להסביר בפשטות שכשם שקריאת התורה בציבור מתבצעת דווקא בשבת, חייבו חז”ל במקביל ללמוד שנים מקרא ואחד תרגום דווקא בשבת.

ב. אופי חיוב קריאת התורה

כדי להבהיר נקודה זו אנו צריכים לנתח עוד שני נושאים בנוסף למה שניתחנו כבר.

תפיסת הראב”ן

הראב”ן כותב:

”נראה לי דביחיד הדר בכרך שאין לו עשרה לקרות בתורה שצריך לכוון השעה שקורין הציבור בפרשה בבית הכנסת ויקרא גם הוא ביחיד שנים מקרא ואחד תרגום” (תשובות סימן פ”ח)

הראב”ן סובר שקריאת שנים מקרא ואחד תרגום משמשת תחליף לקריאת התורה בציבור, ולכן הוא מצמצם את החיוב לאלו שאינם נוכחים בבית הכנסת בשבת בשעת קריאת התורה. שיטה זו חריגה ואינה מקובלת כמו שמופיע בשולחן ערוך סימן רפ”ה:

”אף על פי שאדם שומע כל התורה חייב לקרות לעצמו בכל שבוע פרשת אותו שבוע שנים מקרא ואחד תרגום”

הגר”א על אתר כותב: **”דלא כמו שכותב הראב”ן דביחיד שלא שמע איירי”**.

לימוד שנים מקרא ואחד תרגום בעת קריאת התורה

האור זרוע כותב:

וריאטי את מורי הרב רבינו יהודה החסיד זצ”ל ואת מורי הרב רבינו אברהם זצ”ל בן הרב משה זצ”ל שהיו קורין שנים מקרא ואחד תרגום בשעת קריאת שליח ציבור את ספר התורה (הלכות קריאת שמע סימן י”א)

נראה שלדעתו ניתן לצאת ידי חובת שנים מקרא ואחד תרגום אף בשעת קריאת התורה. המגן אברהם מיקל עוד יותר ואומר:

”ואם שמע פעם אחת מהשליח ציבור וקרא פעם אחת יצא”. (סימן רפ”ה ס”ק ח’)

אולם, הרושם המתקבל ברמב”ם שצוטט לעיל שונה לגמרי, והוא שלא ניתן לצאת ידי חובת שנים מקרא ואחד תרגום מקריאת התורה בציבור. הנקודה המודגשת ברמב”ם היא שבנוסף לקריאת התורה בציבור חייב ללמוד שנים מקרא ואחד תרגום.

יסוד המחלוקת היא בשאלה האם קריאת שנים מקרא ואחד תרגום היא הרחבה שלקריאת התורה או הקבלה לקריאת התורה. אם מבינים שזוהי הרחבה סביר לומר שקריאת התורה בציבור תעלה לו כקריאה. לעומת זאת, אם זו קריאה מקבילה זהו חיוב עצמאי וחייב לקרות פעמיים בנוסף למה ששמע בקריאה בציבור.

יוצא אם כן שישנן ארבע אפשרויות בהבנת אופי הדין:

1. תחליף לקריאת התורה כראב"ן.
2. הרחבה של קריאת התורה כ"אור זרוע".
3. הקבלה לקריאת התורה כרמב"ם.
4. חיוב נפרד לגמר מקריאת התורה – זהו הסבר ראשון בשיטת "שבלי הלקט" שזהו חיוב מצד "עניינא דיומא".

ג. היקף חיוב שנים מקרא ואחד תרגום

כדי להבהיר מהו היקף חיוב שנים מקרא ואחד תרגום חייבים להתייחס לשאלה המופיעה ב"תרומת הדשן" שאלה כ"ג ביחס ללימוד שנים מקרא ואחד תרגום על הפרשיות הנקראות בציבור ביום טוב.

1. רש"י בסוגייתנו – בדבור המתחיל "ישלים פרשיותיו" כותב "של כל שבת ושבת", סביר להניח שהוא מצמצם החיוב לשבת כמו שעולה מפשטות הבנה בדבריו.
2. הרמב"ם – מלשונו "חייב לקרות לעצמו בכל שבוע ושבע סדר של אותה סדר", אין כל ספק שלדעתו מוגבל החיוב לקריאות של שבת.

נראה שאם חיוב שנים מקרא ואחד תרגום מקביל לחיוב קריאת התורה בכל שבת, אין להרחיב החיוב לקרות שנים מקרא ואחד תרגום לקריאות של יום טוב. אולם, אם נבין את אופי הדין כפי שהסברנו למעלה בדעת תלמידי רבנו יונה, שהחיוב הוא ביסודו הכנה להבנת קריאת התורה, ניתן להעלות על הדעת שתי אפשרויות בנידון. מצד אחד מסתבר לומר שכיוון שהדרישה בשנים מקרא ואחד תרגום היא שתהיה לאדם הבנה מספיקה במה שנקרא בקריאת התורה בציבור, אותה דרישה תתקיים גם בקריאת התורה בציבור ביום טוב, ותרומת הדשן אכן מעלה אפשרות כזו:

"אפשר (טעם השלמה הוא) כדי שיהא רגיל במה שהציבור קורין ואם כן היה צריך להשלים פרשיות של יום טוב". (שם)

מצד שני, ייתכן שאופי קריאת התורה בשבת שונה מאופי קריאת התורה ביום טוב, ומסיבה זו הגבילו חז"ל את חיוב שנים מקרא ואחד תרגום לשבת.

קריאת התורה בשבת היא ביסודה חוויה לימודית (כמו שנזכר בראשית המאמר) במטרה שכל שנה ילמד כל החומש, ולכן חז"ל ראו צורך לחייב כל אחד להכין עצמו לקריאה זו. לעומת זאת, הקריאה ביום טוב איננה במסגרת של לימוד שנתי אלא עיסוק ב"ענייני דיומא" של אותו חג. הר"ן כותב סברא זו במפורש:

"כל קריאתו (של יום טוב) היא לחובת היום אבל בשבת לא תקנו בקריאתו שתהא מעניינו אלא לקרות התורה על הסדר" (מגילה י: בדפי הר"ף)

ולכן שדין שנים מקרא ואחד תרגום אינו כולל את הקריאות בימים טובים.

ד. תרגום

בתחום זה ננסה תחילה לקבוע מהו חיוב קריאת התרגום, ואחר כך להשלכות של שאלה זו. השאלה העיקרית בה עסקו הראשונים היא מה לעשות במקרה שהתרגום אינו מוסיף משהו מצד פשט בפסוק.

הגמרא בדף ח: אומרת שחיוב שנים מקרא ואחד תרגום מקיף "אפילו עטרות ודיבון" רש"י על אתר מסביר "שאין בו תרגום". בראשונים מוצאים ארבע אפשרויות מה לעשות במקרה זה:

1. רש"י [3] – צריך לקרוא שלש פעמים בעברית, וכך סובר הרמב"ם בנידון.
2. תוספות – קוראים תרגום למרות שאינו מוסיף כלום.

3. תלמידי רבנו יונה – מסופקים אם מספיק לקרוא את העברית פעמיים אן שצריך לקרותו שלוש פעמים כמו שמציעים רש"י והרמב"ם, ומדובר דווקא במקום שאין תרגום ירושלמי לשמש כאלטרנטיבה לתרגום אונקלוס, כי לדעתם עדיף לקרוא תרגום ירושלמי מלקרוא פעמיים או שלוש פעמים במקרא.

ראשית, יש לנתח את ספיקם של תלמידי רבנו יונה במקרה שאין תרגום, האם חייב לקרוא בעברית שלוש פעמים או מספיק לקרותו פעמיים. נראה שהשאלה היא, האם קיימת דרישה שבסך הכל ילמד או מקרא או תרגום שלוש פעמים, ולכן במקרה שאין תרגום יקרא בעברית פעם נוספת כדי להשלים מניין שלוש, או שאין דרישה כזאת, ויוצא אם כן, שחייב לקרוא במקרא רק פעמיים.

השאלה המרכזית אצלנו היא במקרה שאין התרגום תורם להבנה האם בכל אופן יש חיוב לקרותו. המחלוקת בין תוספות לתלמידי רבנו יונה מבוססת על השאלה איך להבין תקנת קריאת התרגום: האם התקינו לקרות תרגום אונקלוס או שתקנו שיקרא פירוש למקרא. אם התקנה היא קריאת תרגום אונקלוס קוראים אותו תרגום למרות שאינו מוסיף מבחינת הפשט, וזוהי כנראה דעת התוספות. לעומתם הבינו תלמידי רבנו יונה שהתקנה מיועדת לעזור לקורא להבין המקרא, ולכן כשאין תרגום אונקלוס מוסיף להבנה, הם מפנים את הקורא לתרגום אלטרנטיבי, הוא התרגום הירושלמי. אם גם תרגום זה אינו מוסיף להבנה אין כל צורך בתרגום, אז קוראים אותו בעברית פעמיים או שלוש פעמים.

דיון זה מוביל אותנו לבעיה המועלית בראשונים, האם לימוד פירוש רש"י על התורה יכול לשמש אלטרנטיבה לקריאת התרגום.

הרא"ש על אתר כתב:

"ונראה שהקורא בפירוש התורה יוצא בו ידי תרגום כיוון שמפורש בו כל מילה ומילה"

המרדכי מרחיק לכת עוד יותר וסובר "שהפירוש מועיל יותר מהתרגום". אולם, ההגות מיימוניות על הרמב"ם כותב על שיטה זו:

"ואין נראה לר"י וכן אמר רב עמרם שהשיב רב נטרונאי גאון דווקא תרגום זכה שניתן בסיני" (פרק י"ג הלכה כ"ה)

בעקבות מחלוקת זו ממליץ הבית יוסף "וירא שמים יצא את כולם ויקרא התרגום ופירוש רש"י".

יסוד המחלוקת כאותה חקירה שהצעתי למעלה, האם חז"ל תקנו לקרוא התרגום או לקרוא פירוש לתורה. אם התקנה היא לקרוא את התרגום אין לסטות מתרגום אונקלוס ולקרוא פירוש רש"י למרות ייחודיותו. לעומת זאת, אם התקנה היא ללמוד פירוש, ניתן לקרוא פירוש רש"י כאלטרנטיבה לתרגום, וייתכן שרש"י עדיף כיוון שעבורינו תרומתו להבנה גדולה יותר.

לסיום, יש לדון האם דווקא פירושו של רש"י יכול להיות אלטרנטיבה לתרגום או אפילו שאר פירושי המקרא. הטור בהציגו את הבעיה, כותב שרש"י בא במקום התרגום, ואפשר שהתכוון דווקא לפירוש זה היות שהוא הפירוש המקובל והמיוחד על התורה. אביו הרא"ש כותב: "הקורא בפירוש התורה", וכנראה אינו מצמצם הפירוש לזה של רש"י. אלא שגם לרא"ש ישנה הגבלה מסוימת, ממה שכתב: "כיוון שמפורש בו כל מילה ומילה". משמע מדבריו, שיכול לצאת ידי חובה רק בפירוש מילולי ולא בפירוש לפי נושאים כפירוש הרמב"ן על התורה.

סיכום

ישנן ארבע אפשרויות מתי צריך ללמוד שנים מקרא ואחד תרגום:

1. בשבת עצמה.
2. בכל השבוע (ולדעת תלמידי רבנו יונה חייב לסיים קודם קריאת התורה).
3. עד יום רביעי.
4. עד שמיני עצרת. הפוסקים מצטטים את דברי השל"ה שיש קיום מיוחד ללמוד שנים מקרא ואחד תרגום ביום ששי בצהריים.

רב הראשונים סוברים שחייב ללמוד שנים מקרא ואחד תרגום למרות ששמע הקריאה בבית הכנסת.

וביחס לקריאה בבית הכנסת – מחלוקת האור זרוע והרמב"ם אם קריאה זו עולה לקריאה אחת של שנים מקרא ואחד תרגום. בשאלת לימוד שנים מקרא ואחד תרגום ביום טוב, תרומת הדשן מסתפק ולבסוף מסיק שאינו חייב ללמוד שנים מקרא ואחד תרגום בקריאות יום טוב.

ביחס לקריאת התרגום קיימות שתי שאלות עיקריות: אחת מה לעשות במקרה שאין התרגום תורם משהו מבחינת הפשט, ושנית, האם לימוד פירוש רש"י יכול לשמש כאלטרנטיבה לקריאת התרגום. הבית יוסף ממליץ בעקבות הספיקות הללו, לקרוא גם התרגום וגם פירוש רש"י.

---

[1] שמעתי בשם הרב סולובייצ'יק שליט"א קביעה זו.

[2] דבר זה שמעתי מהרב סולובייצ'יק שליט"א בשיעור בשלישי לפרשת וישלח תשמ"א. באותו הקשר אמר הרב שהמנהג באירופה לכתוב פסוק מפרשת השבוע בראש איגרת נובע מהעיקרון שהשבת מקבלת אופייה של הפרשה הנקראת בה.

[3] לפי הבנת התוספות בדעתו.